

Mirt KOMEL
Fakulteta za družbene vede,
Univerza v Ljubljani

Gregor Moder
Hegel in Spinoza: substanca in negativnost

Društvo za teoretsko psihoanalizo,
Ljubljana 2009, 278 strani, 14.40 EUR
(ISBN 978-961-6376-43-3)

Avtor knjige *Hegel in Spinoza* še zdaleč ni nepoznan slovenski in širši javnosti: Gregor Moder, filozof in gledališki ustvarjalec, prejemnik več nagrad v okviru gledališkega kolektiva *Narobov* in podoktorski raziskovalec na *Jan Van Eyck Academie* v Maastrichtu na Nizozemskem, sedaj član uredniškega odbora revije *Problemi* in eden od ustanoviteljev mednarodnega heglowskega združenja *Aufhebung*.

V pričujoči knjižni predelavi svoje istoimenske doktorske disertacije, v kateri je kompleksen znanstveni jezik poskušal približati širšemu bralstvu, ne da bi obenem pozabil na strogost filozofskega mišljenja, se avtor loteva ene izmed najtežjih, najbolj kontroverznih in najbolj daljnosežnih dilem filozofije, ki jo je mogoče povzeti v sledečem vprašanju: Hegel ali Spinoza?

Hegel je na enem izmed svojih predavanj iz zgodovine filozofije dejal, da v filozofiji si »bodisi spinozist ali pa nisi filozof«, kajti prav Spinoza je bil po njegovem tisti, ki si je v *Etiki* drznil misliti konsubstancialnost biti in mišljenja skozi koncept substance, ki ga je zoperstavil čisti negativiteti kartezjanskega subjekta. Toda če korak od Descartesa do Spinoze pome-

ni mišljenski premik od negativitete subjekta k pozitivni in sebi enaki substanci, potem pomeni korak od Spinoze do Hegla premik od substance k sloviti formuli iz *Fenomenologije duha*, da je v filozofiji »vse odvisno od tega, da absolut dojamemo ne le kot substanco, temveč tudi kot subjekt«. Celotno moderno filozofijo je navsezadnje mogoče brati v tej luči: bodisi afirmiramo Spinozovo substanco kot eno in nedeljivo, v sebi sklenjeno identiteto bodisi sprejmemo Heglovo postavitev substance kot nečesa, kar jo od znotraj razjeda negativiteta subjekta kot njeno najbolj lastno bistvo.

V postspinozistični in postheglovski filozofski tradiciji se je nenehno, implicitno ali eksplicitno, postavljalo prav to vprašanje, pri čemer sta se izoblikovala dva malodane sovražna si tabora: eni so sledili Heglu in njegovi sodbi o Spinozovi filozofiji kot nujnem vstopu v filozofijo (»... v filozofiji si bodisi spinozist ...«), a vendarle ne zadostnem pogoju za filozofiranje (»... absolut dojamemo ne le kot substanco ...«) – drugi pa so ravno v Spinozi videli rešitev pred pastmi heglvske dialektike in se prav s pomočjo spinozistične koncepcije pozitivne substance poskušali odrešiti Hegla in negativnosti, ki se kaže v paradoksnih definiciji absoluta kot substance in subjekta hkrati. Vprašanje potemtakem ni novo, toda prav posebna odlika Modrove knjige je v tem, da nikoli ne popusti skušnjavi, da bi se postavil v en ali drugi tabor, obenem zavedajoč se, da nevtralna pozicija razsodnika ni možna, da je dilema preostra in

problem premočan, da bi se lahko do njega ne opredelil.

Natanko po tej poti nas popelje Modrova knjiga, namreč po poti, ki jo še najbolje upodablja Moebiusov trak: po zgornji površini substanca, na njeni hrbtni plati pa negativnost – ali z nazornimi avtorjevimi (avtorskimi) besedami: »subjekt kot nagnjenost ali ukrivljenost substance same« – pri čemer pot ni niti enoznačna niti enostavna, marveč polna obratov in zagat.

Od uvodnih zastavitev vprašanja in zagat recepcije problema razmerja med Heglom in Spinozo, substance in negativnosti, kakor se kažejo od zunaj, hitro preidemo na vsebinska vprašanja, ki zadevajo v samo srčiko problema, zastavljenega skozi Heglovo logiko čiste biti. Če je v uvodnem poglavju (»Hegel in Spinoza«) filozofski problem premišljen s posebnega zgodovinskega gledišča, potem je v drugem poglavju (»Zgodovina in logika«) sama zgodovinskost zastavljanja vprašanja premišljena z občega ontološkega stališča, ki pretrse sicer raznorodne, a problemu pertinentne topike (»Orient in zadrega začetka«, »Eleatska dialektika«, »Novoplatonizem« itd.). Premišljena strukturiranost celotne knjige se kaže v še eni ponovitvi istega koraka filozofijazgodovina, ko avtor po tretjem, najbolj »heglovskem« poglavju celotne knjige (»Telos, teleologija, teleioza«), v četrtem problem znova zastavi s stališča zgodovine, toda tokrat s spinozističnim obratom, namreč zgodovine kot časovnosti, ki se kaže v smrti in končnosti (»O smrti in končnosti«), čemur sledi sintetično peto, nema-

ra najbolj »čisto« filozofsko poglavje celotne knjige (»Ontotelogija«). Pot se, še pred sklepnimi sentencami o substanci in negativnosti, sklene z izjemno aktualnim interpretativnim branjem Althusserja in njegove teorije ideologije, ki jo izvirno razume na heglovsko-spinozističen način (»Ideologija in izvornost odklona«).

Sicer pa je ob tem vsekakor treba povedati še to, da za sodobne primere in posodobitve starih ni potrebno čakati do zadnjega poglavja knjige. Nanje naletavamo ves čas ob ponazarjanju najtežjih filozofskih problemov, od komedije do čokolešnika, kar za avtorja samo še potrjuje staro dobro heglovsko opazko, da je duhovitost najboljši indic človeka, ki ima duha.

Pravijo, da kritika ne more biti dobra, če v stvari, ki jo jemlje v pretres, ne najde tudi kaj graje vrednega. In ker tale recenzija pretendira biti dobra kritika, sledi pregovorni »nož«, ki pa ga recenzent ne bo zabodel v hrbet, marveč odkrito pod rebra (avtor in recenzent kot tista brechtovska alegorija heglovskih pojmov, ki se čez dan štihajo pod rebra, zvečer pa mirno sedejo na prijateljski klepet): v gibanju, kakor je razvidno iz zgoraj podanega pregleda kazala knjige in njenih vsebin, torej v gibanju od historične časovnosti, ki se zdaj zastavi kot zunanji problem filozofov, zdaj kot notranji problem same filozofije, se kaže določena avtorjeva slepa pega, ki se emblematično zgošča na ravni lakune v bibliografiji: na poti od Spinoze do Hegla in od Hegla do Althusserja namreč umanjka temeljni

korak, ki bi omogočil vsebinsko bolj koherentno izpeljavo celotne posodobitve problema, namreč Marx.

Zdi se, da je omenjena avtorjeva slepa pega (Hegel brez Marxa), tokrat v obratnem smislu (Marx brez Hegla), velik problem za veliko večino humanistov in družboslovcev današnjega časa, še posebej za tiste, ki razmerje med Heglom in Marxom razumejo na prav tako izključujoč način, kot nekatere razumejo razmerje med Heglom in Spinozo, pri čemer nočejo ali ne zmorejo videti, da tako kot ni Hegla brez Spinoze, tudi ni Marxa brez Hegla.

Ampak tako kot nasploh narekujejo manire, namreč da po graji navreže vsaj še eno, po možnosti sklepno pohvalo, tako se tudi pričujoča recenzija ne bo končala z očitkom, marveč z napotkom na branje: alternativa sploh ni »Hegel ali Spinoza«, marveč, parafrazirajoč samega Hegla: v filozofiji si bodisi za Hegla *in* Spinozo (tj. modrovec) bodisi nisi filozof.

Tomaž KRPIČ

Asia Friedman

Blind to Sameness. Sexpectations and the Social Construction of Male and Female Bodies

The University of Chicago Press,
London 2013, 224 str., 25.00\$
(ISBN 978-0-226-02363-2)

Tu pa tam se vsakomur, ki se z neko temo v družboslovju raziskovalno ukvarja že zelo dolgo, zgodi, da ga prešine misel, kako dobro bi bilo, ko bi kdo napisal takšno in takšno

knjigo. Zdi se, da takšni občutki še posebej radi prevevajo tiste, ki se raziskovalno smukamo na mejah med različnimi raziskovalnimi področji, teorijami, paradigmami in epistemologijami. Knjiga kognitivne sociologinje in sociologinje telesa Asie Friedman *Blind to Sameness. Sexpectations and the Social Construction of Male and Female Bodies* je gotovo knjiga, na katero čakam(o) že vrsto let. Pa ne zato, ker povezuje dve različni raziskovalni področji – sociologijo telesa in kognitivno sociologijo, ampak prej zato, ker je to eno izmed redkih del, ki obravnava telo skozi perspektivo kognitivne sociologije. Pred časom sem nekje prebral pritoževanje Karen A. Cerulo nad tem, da kognitivna sociologija ostaja na robu sociološkega interesa. Glede na to, da bi lahko kognitivno sociologijo slikovito opisali kot teorijo o družbi, katere domet je »od vratu navzgor«, torej kot teorijo, ki je (celo) zaokus sociologov nekoliko pretirano kognitivistična (ojoj, kakšen očitek!), drugače tudi ne more biti. (Še največ so se kognitivni sociologi doslej zbliževali z lingvistiko.) Zato me še posebej veseli, da smo vsaj v primeru knjige Friedmanove lahko priča precej uspešnemu poskusu povezovanja kognitivne sociologije s – vsaj meni se tako zdi – komplementarno vejo sociologije, ki se osredotoča na proučevanje človekovega telesa.

Takšno povezovanje je sicer precej tvegano in ni bilo v sociologiji nikdar prav zelo popularno. Tvegano je zato, ker lahko kar hitro pristanete v stanju, ko ste »od vratu navzgor« zatopljeni v proučevanje razprav o odno-